

ETLA Muistiot tarjoavat ajankohtaista tutkimustietoa polttavista yhteiskunnallisista kysymyksistä. www.etla.fi » julkaisut » muistiot
ETLA • Elinkeinoelämän tutkimuslaitos

ETLA Briefs provide timely research-based information on pressing societal issues. www.etla.fi » publications » briefs
ETLA • The Research Institute of the Finnish Economy

Pienituloisten perheiden ylioppilaat välttävät riskiä pääsykokeita painottavissa opiskelijavalinnoissa

Marja-Lisa Laukkonen on Etlan tutkimusassistentti (marja-lisa.laukkonen@etla.fi).

Kiitän Hanna Virtasta, Manuel Baguesia, Matti Sarvimäkeä, Rita Asplundia ja Antti Kauhasta hyvistä kommentteista.

Tämä muistio perustuu osin pro gradu -tutkielmaani Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun taloustieteen koulutusohjelmassa. Tutkielma kokonaisuudessaan: Laukkonen, Marja-Lisa (2018). "Parental Job Loss and Application Decisions in Finnish Post-Secondary Education". ETLA Working Papers No 55.

Suosittelava lähdeviittaus tähän muistioon: Laukkonen, Marja-Lisa (1.2.2018). "Pienituloisten perheiden ylioppilaat välttävät riskiä pääsykokeita painottavissa opiskelijavalinnoissa". ETLA Muistio No 62. <http://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-62.pdf>

Korkeakoulujen on tarkoitus luopua pitkäkestoista valmentautumista vaativista pääsykokeista vuoteen 2018 mennessä. Uudistuksen tavoite on nopeuttaa uusien ylioppilaiden siirtymistä korkeakouluopintoihin. Vaihtoehtona pääsykokeille on esitetty ylioppilastutkinnon tuloksiin perustuvia valintoja, mutta julkisessa keskustelussa ehdotus on kohdannut paljon vastustusta. Huolta ovat herättäneet muun muassa lukiodien väliset erot kertauskurssitarjonnassa ja se, että pojat suoriutuvat ylioppilaskirjoituksissa tyttöjä heikommin.

Toisaalta myös nykyinen opiskelijavalintajärjestelmä on ongelmallinen juuri tasa-arvonäkökulmasta. Kaikilla hakijoilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua maksullisille valmennuskursseille tai viettää välivuosia pääsykokeisiin valmistautuen. Pienituloisen perheen nuori voi siksi jättää joko kokonaan hakematta korkeakouluun tai jättää hakematta sellaisiin kohteisiin, joista olisi aidosti kiinnostunut, mutta joihin on vaikeaa tulla valituksi. Hakupäätökset voivat osaltaan vaikuttaa nuorten uravaihtoehtoihin sekä odotettavissa oleviin tuloihin. Tämä eriarvoisuuden näkökulma on kuitenkin jäänyt julkisessa keskustelussa taka-alalle.

Tässä muistiossa selvitän perheen tulotason yhteyttä vastavalmistuneiden ylioppilaiden tekemiin korkeakouluhakupäätöksiin. Vertailen ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeessa yhtä hyvin suoriutuneiden, mutta eri tuloluokista lähtöisin olevien nuorten valintoja keskenään. Tulokset osoittavat, että pienituloisten perheiden ylioppilaat hakevat vähemmän yliopistoihin kuin ylioppilaat suurituloisista perheistä. Lisäksi pienituloisten perheiden ylioppilaat kohdistavat hakemuksensa varmemman sisään pääsyn kohteisiin kuin suurituloisten perheiden ylioppilaat.

Parental income and application decisions in post-secondary education

In 2018, the higher education institutions should no longer use entrance examinations that require extensive preparation and, instead, evaluate prospective students by their general upper secondary school (i.e. high school) matriculation examination grades. While the aim of the reform is to speed up the transition of students from secondary to post-secondary education, there are concerns that the reform increases inequalities between girls and boys and between students from different high schools.

On the other hand, the current student admission processes may also generate inequalities between high school students from high- and low-income families. Not all students have resources to take preparation courses or cover the costs of spending gap years to prepare for the exam. Consequently, students from low-income families may either choose not to apply to higher education or end up choosing less selective programs. These application decisions may later affect career opportunities and earnings prospects. However, this aspect of student selections processes has gained less attention in the public debate.

In this brief, I document differences in the application behaviors between newly graduated high school students from different family income groups. The findings show that students who have performed equally well on the Finnish language test in the national matriculation examination, but come from low-income families are less likely to apply to universities and choose less selective programs than their peers from high-income families.

Pääsykokeet lisäävät taktikoinnin tarvetta hakukohteiden valinnassa

Suomessa korkeakoulut painottavat opiskelija-valinnoissaan pääsykokeita, joilla mitataan hakijoiden kykyä omaksua alakohtaista kirjallisuutta. Valintakoekirjallisuuden opiskelu on usein työlästä, ja siksi yhteen kohteeseen hakeminen heikentää nuoren mahdollisuuksia tulla valituksi johonkin toiseen kohteeseen. Näin toteavat VATT:n tutkimusprofessori Tuomas Pekkarinen ja johtava tutkija Matti Sarvimäki pohtessaan pääsykokeita parempaa tapaa valita korkeakouluopiskelijat (VATT, 2016:1).

Myös tilastot antavat viitteitä siitä, että hakijan todella kannattaa keskittyä yhteen pääsykohteeseen kerrallaan. Vuoden 2016 kevään yhteishaussa jopa 70 % opiskelupaikan vastaanottaneista tuli valituksi ensimmäiseen hakuterveeseensa (OKM, 2016:37). Yhteen kohteeseen hakeminen tarkoittaa väistämättä myös sitä, että opintojen aloittaminen hakukevättä seuraavana lukuvuonna riippuu kohtuuttoman paljon vain yhdestä koesuorituksesta. Vuonna 2016 vain kolmannes uusista ylioppilaista sijoittui välittömästi jatko-opintoihin (SVT, 2016).

Välivuoden todennäköisyyteen hakija voi silti vaikuttaa monella tavalla. Määrätietoisien kohteisiin valmistautumisen lisäksi olennaista on etenkin se, kohdistaaako hakemuksensa heikosti vai vahvasti kilpailtuun kohteeseen. Sisään pääsyn vaikeus riippuu kaikkien hakijoiden pääsykoesuorituksista, ja suosituilla aloilla hyviä hakijoita on aina paljon. Tämä osaltaan selittää sekä valmennuskurssien suosiota että sitä, miksi toisen asteen opinnoissaan hyvin suoriutuneet hakijat voivat jäädä kokonaan ilman opiskelupaikkaa.

Kaikilla nuorilla ei ole varaa osallistua maksullisille valmennuskursseille tai viettää välivuotia pääsykokeisiin valmistautuen

Korkeakoulujen on tarkoitus luopua pitkäkestoista valmentautumista vaativista pääsykokeista vuoteen 2018 mennessä (OKM, 17.8.2017). Aihetta käsittelevässä uutisoinnista on monipuolisesti nostettu esille uudistuksen hyviä ja huonoja puolia.¹ Juuri tasa-arvonäkökulma on kuitenkin jäänyt julkisessa keskustelussa puutteelliseksi. Ylioppilastutkimuksen tuloksiin perustuvissa valinnoissa huolta ovat

herättäneet lukioiden väliset erot kertauskursitarjonnassa ja se, että pojat suoriutuvat ylioppilaskirjoituksissa tyttöjä heikommin. Sen sijaan nykyjärjestelmän häviäjät – pienituloisten perheiden uudet ylioppilaat – ovat jääneet keskustelussa taka-alalle.

Vahvasti kilpailluilla koulutusaloilla opiskelupaikan saaminen edellyttää täysipäiväistä pääsykokeisiin valmistautumista. Kun aikaa ei ole hukattavaksi ansiotyöhön, joutuvat hakijat turvautumaan vanhempiensa taloudelliseen tukeen. Kaikilla vanhemmilla ei tätä tukea ole kuitenkaan antaa. Erityisen ongelmallisen tilanteesta tekevät valmennuskurssit, jotka tarjoavat hakijoille maksullista kilpailuetua pääsykokeitokseen. Eurostudent VI -kyselytutkimuksen perusteella jo joka neljäs ylioppilasto-opiskelija ja joka kahdeksas ammattikorkeakouluopiskelija on osallistunut valmennuskurssille. Osallistuminen on ollut yleisintä vahvasti kilpailluilla aloilla. (OKM, 2017:37.)

Pienituloisen perheen nuori voi lopulta jättää joko kokonaan hakematta korkeakouluun tai jättää hakematta sellaisiin kohteisiin, joista olisi aidosti kiinnostunut, mutta joihin on vaikeaa tulla valituksi. Ilmiön tutkimista rajoittaa se, että hakijoiden todellisia koulutustavoitteita ei voida suoraan havaita. Suomen poikkeuksellisen kattavia rekisteriaineistoja hyödyntämällä on kuitenkin mahdollista selvittää vanhempien tulotason ja nuorten hakupäätösten välistä yhteyttä. Tämän yhteyden tulkinnan kannalta ensiarvoisen tärkeää on se, että rekisteriaineistoissa on myös tieto nuorten suoriutumisesta ylioppilaskirjoituksissa.

Vanhempien tulotason yhteys vastavalmistuneiden ylioppilaiden korkeakouluhakupäätöksiin

Omien mahdollisuuksien arviointi on erityisen vaikeaa uusille ylioppilaille, joilla ei vielä ole kokemusta pääsykokeisiin valmistautumisesta. Nuoren taloudellinen tilanne voi siksi sanella ehdot hakupäätöksille heti toisen asteen koulutuksesta valmistumisen kynnyksellä.

Tutkimuksessa hyödynnän tietoja vuosien 2004 ja 2013 välillä valmistuneista uusista ylioppilaista, jotka ovat suorittaneet äidinkielen kokeen suomeksi. Äidinkielen koe on pakollinen ja siitä tyypillisesti myönnetään lisäpisteitä hakukohteissa, joissa osa opiskelijoista vali-

taan yhteispisteikiintiöllä.² Lisäksi äidinkielen kokeen arvosanan tiedetään ennustavan korkeakouluopinnoissa menestymistä (Kupiainen, 2017).

Äidinkielen kokeessa yhtä hyvin suoriutuneilla ylioppilailla on ainakin yhdellä mittarilla tarkasteltuna samat valmiudet hakea kohteisiin, jotka ovat sisään pääsyn vaikeuden suhteen erilaisia. Tähän ajatukseen pohjautuen vertailen äidinkielen kokeessa yhtä hyvin suoriutuneiden, mutta eri tuloluokista lähtöisin olevien nuorten tekemiä valintoja keskenään. Tarkemmin ottaen keskityn ylioppilaisiin, jotka perheen tulotasolla mitattuna kuuluvat joko alimpaan tai ylimpään tulokvartiiliin.³

Pienituloisten perheiden ylioppilaat hakevat vähemmän yliopistoihin kuin suurituloisten perheiden ylioppilaat

Kuvio 1 osoittaa, että erot ylimmän ja alimman tulokvartiilin ylioppilaiden todennäköisyydessä hakea opiskelupaikkaa heti valmistumisväällä ovat pieniä. Suurin osa uusista ylioppilaisista lähettää ainakin yhden hakemuksen yliopistoon tai ammattikorkeakouluun riippumatta perheen tulotasosta. Sen sijaan eri tuloluokista tulevat ylioppilaat suosivat eri korkeakoulu-tyyppejä. Pienituloisten perheiden ylioppilaat hakevat vähemmän yliopistoihin, vaikka olisivat suoriutuneet ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeessa yhtä hyvin kuin suurituloisista perheistä tulevat ylioppilaat.

Pienituloisten perheiden ylioppilaat valitsevat varmemman sisään pääsyn hakukohteita kuin suurituloisten perheiden ylioppilaat

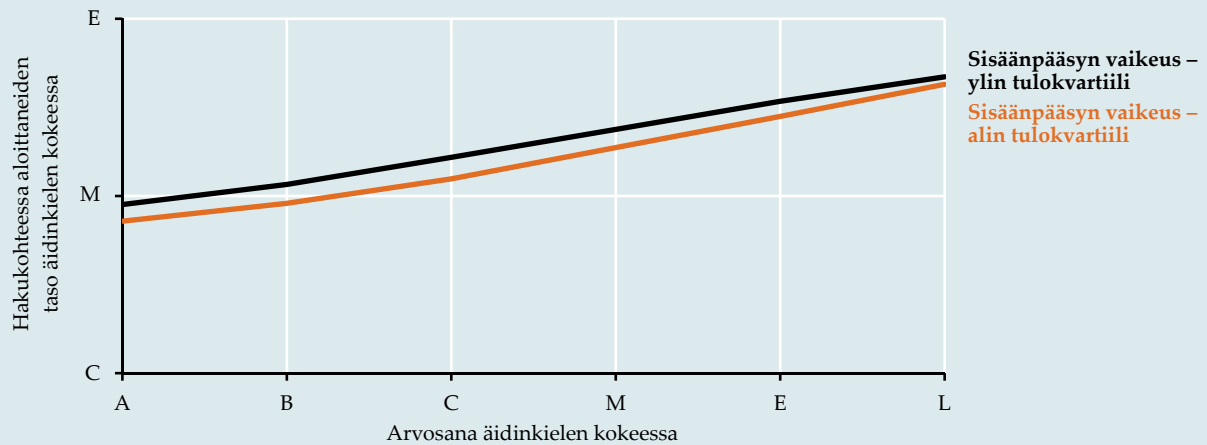
Kuviossa 2 tarkastelen uusien ylioppilaiden valitsemien hakukohteiden sisään pääsyn vaikeutta.⁴ Sisään pääsyn vaikeutta mitaan kohteessa aloittaneiden opiskelijoiden ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen arvosanojen keskiarvolla. Vaikean sisään pääsyn kohteissa kilpailu on kovaa ja epävarmuus opiskelupaikan saamisesta suuri. Siksi huomioin kunkin ylioppilaan hakuportfoliosta sisään pääsyn vaikeuden suhteen haastavimman hakukohteen.

Myös kuvio 2 osoittaa, että äidinkielen kokeessa yhtä hyvin suoriutuneiden, mutta eri tuloluokista lähtöisin olevien ylioppilaiden hakukohdevalinnoissa esiintyy eroja. Pienituloisten perheiden ylioppilaat hakevat kohteisiin, joissa aloittaneiden opiskelijoiden äidinkielen taso on keskimäärin heikompi kuin suurituloisten perheiden ylioppilaiden suosimissa kohteissa.

Edellä kuvattu yhteys vanhempien tulojen ja nuorten hakupäätösten välillä on luonteeltaan kuvaileva. Tämä tarkoittaa, että havaittuja eroja hakukäyttäytymisessä voivat selittää myös muut perhetaustaan liittyvät tekijät kuin vanhempien tulot. Esittämäni tulokset kuitenkin saavat vahvistusta asetelmasta, jossa tarkastelen perheen tuloissa tapahtuvan äkillisen muutoksen vaikutusta nuorten hakupäätöksiin.

2 Sisään pääsyn vaikeus alimman ja ylimmän tulokvartiilin ylioppilaiden valitsemissa hakukohteissa

Vuosien 2004–2013 keskiarvo. Sisään pääsyn vaikeutta mitataan hakukohteessa aloittaneiden opiskelijoiden ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen arvosanojen keskiarvolla.

ETLA

Vanhempien tulotason kausaalivaikutuksen tunnistamiseksi hyödynnän pro gradu -tutkielmassani tietoa yritysten toimipaikkojen lakauttamisen aiheuttamista vanhempien irtisanomisista. Irtisanomisten tiedetään johtavan voimakkaaseen ja pitkäkestoiseen tulojen alenemiseen (Oreopoulos, Page ja Stevens, 2008; Huttunen ja Kellokumpu, 2016). Asetelman näkökulmasta olennaista on myös se, että toimipaikan sulkeutuessa kaikki työntekijät menettävät työpaikkansa. Tämä nimittäin vahvistaa luottamusta siihen, että tutkimusryhmä koostuu laajasta kirjosta erilaisia vanhempia.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että työpaikkansa menettäneiden vanhempien lapset lähettävät pienemmän kokonaismäärän hakemuksia ja kohdistavat ne varmemman sisään pääsyn kohteisiin. Koska on epätodennäköistä, että irtisanomisen seurauksena myös asenteet kouluttautumiseen muuttuisivat olennaisesti, voisivat hakukäyttäytymisessä havaitut muutokset selittyä juuri perheen tulojen alenemisella. Vanhempien irtisanomisella ei kuitenkaan ole vaikutusta ylioppilaan todennäköisyyteen hakea ainakin yhtä opiskelupaikkaa (yliopisto tai ammattikorkeakoulu) tai hakea ainakin yhteen yliopistoon.

Uusia eväitä keskusteluun opiskelijavalintojen uudistamisesta

Pääsykokeiden painoarvon vähentämiselle on olemassa monia syitä, mutta tutkimuksessani olen keskittynyt niistä vain yhteen. Pääsyko-

keet lisäävät taktikoinnin tarvetta hakukohteiden valinnassa ja siksi voivat synnyttää eriarvoisuutta eri perhetaustoista tulevien hakijoiden välille. Esittämäni tulokset osoittavat, että perheen tulotaso on yhteydessä nuorten hakukäyttäytymiseen myös siinä tapauksessa, että nuoret ovat suoriutuneet yhtä hyvin ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeessa.

Aihepiiriin liittyvän kansainvälisen tutkimuksen valossa korkeakoulujen hakujärjestelmiin liittyvät kustannukset vaikuttavat enemmän juuri alemmista sosioekonomisista ryhmistä tulevien nuorten koulutusvalintoihin. Esimerkiksi Pallais (2015) tutkii Yhdysvalloissa toimeenpantua politiikkamuutosta, jossa korkeakouluhakemusten maksua alennettiin kuudella dollarilla. Tutkimus osoittaa, että muutoksen jälkeen alemmista sosioekonomisista ryhmistä tulevat hakijat vastaanottivat opiskelupaikkoja vaikeamman sisään pääsyn hakukohteista. Seuraavaksi olisi syytä selvittää, onko hakemiseen liittyvien kustannusten ja opiskelupaikan vastaanottamisen välillä yhteys myös suomalaisessa koulutusjärjestelmässä.

Kansainvälinen kirjallisuus on myös osoittanut, että koulutuslavalinnat heijastuvat nuorten myöhempiin työmarkkinatulemiin (Kirkeboen, Leuven ja Mogstad, 2016). Suomessa vastaavaa tutkimusta ei ole tehty, mutta eri alojen välillä tiedetään olevan selviä tuloeroja. Näin ollen esittämäni tulokset tarjoavat uusia eväitä sekä keskusteluun opiskelijavalintojen uudistuksesta että laajemmin mahdollisuuksien tasa-arvo-

ta koulutuspolulla. Tulokset tukevat näkemystä, että pääsykokeiden painoarvon vähentäminen voisi parantaa mahdollisuuksien tasaa eri tuloluokista lähtöisin olevien hakijoiden välillä.

Julkisen keskustelun kannalta olennaista on se, että erot eritaustaisten nuorten tekemissä korkeakouluhakupäätöksissä tunnustetaan. Etenkin tasa-arvokeskustelussa tulisi jatkossa entistä monipuolisemmin nostaa esille sekä vanhoja että uusia eriarvoisuuden muotoja. Tällä hetkellä hakupäätöksissä ratkaisevaa on se, millaisiksi nuori itse arvioi mahdollisuutensa tulla valituksi. Järjestelmä uudistuksen myötä tilanne toivottavasti muuttuu siten, että ratkaisevaksi tekijäksi jää hakijan aito kiinnostus valitsemaansa alaan.

Viitteet

- ¹ Uudistuksen toivotaan nopeuttavan siirtymistä toisen asteen opinnoista korkeakoulutukseen. Yksi uudistuksen haasteista on ammatillisen perustutkinnon ja ylioppilastutkinnon heikko vertailtavuus. Ks. esim. Helsingin Sanomat 2.6.2016 ja Helsingin Sanomat 16.8.2017.
- ² Äidinkielen kokeen voi suorittaa joko suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Äidinkielenään muuta kuin yhtä edellä mainituista puhuvien on myös mahdollista suorittaa suomi toisena kielenä -koe. Esimerkiksi ruotsinkielisille hakijoille on korkeakouluissa määrätty omat valintakiintiönsä.
- ³ Perheen tulotaso perustuu ylioppilaan vanhempien yhteenlaskettuihin veronalaisiin tuloihin. Tulot on korjattu kuluttajahintaindeksillä. Kunkin vanhemman tuloille on laskettu kolmen vuoden keskiarvo. Tulokvartiilijaossa on huomioitu vai kunakin vuonna valmistuneiden ylioppilaiden perheet.
- ⁴ Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sisäänpääsyn vaikeutta hyödyntäen äidinkielen kokeen tarkkoja koepisteitä.

Lähteet

Helsingin Sanomat (2.6.2016). ”Yliopistojen pääsykokeita saatetaan karsia – HS kysyi, miten muutos vaikuttaisi hakijoihin”, Helsingin sanomat. Viitattu: 16.1.2018.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904217.html>

Helsingin Sanomat (16.8.2017). ”Ministeriö vaatii korkeakouluja luopumaan työläistä pääsykokeista jo ensi keväänä – näin muutos vaikuttaa korkeakouluun pyrkiviin lukiolaisiin ja välivuotta viettäviin”, Helsingin Sanomat. Viitattu: 16.1.2018.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005327337.html>

Huttunen, Kristiina ja Jenni Kellokumpu (2016). ”The effect of job displacement on couples’ fertility decisions.” *Journal of Labor Economics* 34(2), s. 403–442.

Kirkeboen, Lars J., Edwin Leuven ja Magne Mogstad (2016). ”Field of study, earnings, and self-selection.” *The Quarterly Journal of Economics* 131(3), s. 1057–1111.

Kupiainen, Sirkku (2017). ”Ylioppilas opiskelijavalintojen pyörteessä”. Seminaari opiskelijavalintojen kehittämisestä, Haaga-Helia 7.11.2017. Powerpoint-esitys.

<http://minedu.fi/haku/-/q/Kupiainen>

OKM (2016). ”Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa.” Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, 2016:37.

<http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-429-0>

OKM (2017). ”Opiskelijatutkimus 2017. Eurostudent VI -tutkimuksen keskeiset tulokset.” Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, 2017:37.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80534/okm37.pdf>

OKM (17.8.2017). ”Korkeakoulujen opiskelijavalinnat uudistetaan”. Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote. Viitattu: 16.1.2017.

http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/korkeakoulujen-opiskelijavalinnat-uudistetaan

Oreopoulos, Philip, Marianne Page ja Ann Huff Stevens (2008). ”The intergenerational effects of worker displacement.” *Journal of Labor Economics* 26(3), 455–483.

Pallais, Amanda (2015). ”Small differences that matter: Mistakes in applying to college.” *Journal of Labor Economics* 33(2), s. 493–520.

SVT (2016). ”Koulutukseen hakeutuminen”, Suomen virallinen tilasto (SVT): ISSN=1799–4500. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 16.1.2018.

http://www.stat.fi/til/khak/2016/khak_2016_2017-12-13_tie_001_fi.html

VATT (2016). Pekkarinen, Tuomas ja Sarvimäki, Matti. ”Parempi tapa valita korkeakouluopiskelijat”, VATT Policy Brief, 2016:1.

http://vatt.fi/artikkeli/-/asset_publisher/paasykoerumba-alkoi-taas-tama-olisi-parempi-tapa-valita-korkeakouluopiskelijat